

# SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION EXTRAORDINAIRE DE 1949.

SÉANCE DU 27 OCTOBRE 1949.

Proposition de loi modifiant le chapitre VI du Titre V du Livre I du Code Civil sur « Les droits et devoirs respectifs des époux ».

## DÉVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

### I. — Généralités.

Les dispositions du Code Civil relatives aux droits et devoirs respectifs des époux (chapitre VI du titre I<sup>er</sup> du Livre I<sup>er</sup> du Code Civil) n'ont connu en quelque cent quarante-deux ans de bouleversements sociaux, d'autres modifications dans notre législation, que les dispositions fragmentaires et limitées de la loi du 20 juillet 1932.

La genèse de cette réforme est assez compliquée et vaut d'être rappelée.

En 1922, W. Wittemans déposa au Sénat un projet de loi élargissant considérablement les droits de la femme mariée.

Ce projet, tenu pour trop hardi parce qu'il permettait aux travailleuses de gagner leur vie sans être astreintes à solliciter une autorisation maritale, ne fut ni voté, ni repoussé, mais renvoyé à la Commission de la Justice qui estima nécessaire d'en tempérer le « caractère absolu » par d'importants amendements.

Prudente, la Commission de la Justice émit l'avis de renvoyer sa contre-proposition à l'examen du Conseil de législation de la Commission de revision du Code Civil.

A la suite de ces collaborations diverses, le projet Wittemans fut sensiblement modifié.

La Commission de revision du Code Civil, d'une part, ne crut pas devoir proposer pour les travailleuses une émancipation aussi complète que le

# BELGISCHE SENAAAT

BUITENGEWONE ZITTING 1949.

VERGADERING VAN 27 OCTOBER 1949.

Wetsvoorstel tot wijziging van hoofdstuk VI van titel V van boek I van het Burgerlijk Wetboek over « de wederzijdse rechten en plichten van de echtgenoten ».

## TOELICHTING

MEVROUWEN, MIJNE HEREN,

### I. — Algemene beschouwingen.

De bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de wederzijdse rechten en plichten van de echtgenoten (hoofdstuk VI van titel V van Boek I van het Burgerlijk Wetboek) hebben, in een tijdspanne van honderd twee en veertig jaar maatschappelijke storingen, in onze wetgeving geen andere wijzigingen ondergaan dan de fragmentarische en beperkte bepalingen der wet van 20 Juli 1932.

Het ontstaan van deze hervorming is vrij ingewikkeld en verdient in herinnering te worden gebracht.

In 1922 diende de h. Wittemans bij de Senaat een wetsontwerp in, waarbij de rechten der gehuwde vrouw merklijk werden verruimd.

Dit ontwerp, dat als al te gewaagd werd beschouwd omdat het aan de arbeidsters toeliet haar levensonderhoud te verdienen zonder verplicht te zijn de machtiging van de echtgenoot te vragen, werd noch goedgekeurd noch verworpen, maar verwezen naar de Commissie van Justitie, die het nodig achtte het « volstrekt karakter » ervan te temperen door belangrijke amendementen.

Voorzichtig drukte de Commissie van Justitie het advies uit dat haar tegenvoorstel voor onderzoek diende voorgelegd aan de Raad voor wetgeving der Commissie tot herziening van het Burgerlijk Wetboek.

Tengevolge van deze onderscheidene samenwerkingen werd het ontwerp Wittemans merklijk gewijzigd.

De Commissie voor herziening van het Burgerlijk Wetboek aan de ene kant meende voor de arbeidsters geen zo volledige ontvoogding te moeten

souhaitait M. Wittemans, mais, d'autre part, elle suggéra des modifications à la plupart des dispositions du chapitre VI.

Le projet, exposé dans un rapport de M. Godenir, Conseiller à la Cour d'Appel de Bruxelles, fut déposé au nom du Gouvernement, sur le Bureau du Sénat, le 29 juillet 1925, par M. Tschoffen, alors Ministre de la Justice.

La Commission de la Justice au Sénat réexamina le projet. Son président, M. le sénateur Alexandre Braun, déposa son rapport le 16 avril 1926.

Le Sénat ouvrit les débats sur la question, le 18 janvier 1927, et poursuivit son travail au cours de douze séances remplies par des discussions parfois orageuses.

Le 5 avril, notre Chambre Haute vota le projet encore amendé par 54 voix contre 8 ; 44 membres s'abstinrent.

Au nom de la gauche socialiste, M. le sénateur Deswarte déclara :

« ...Il nous est impossible de voter affirmativement sur l'ensemble du nouveau chapitre du Code Civil relatif aux droits et devoirs respectifs des époux, alors que, dans ce chapitre, se trouve inscrit comme devoir fondamental de la femme, l'obéissance à son mari. »

Le projet de loi fut alors renvoyé à la Chambre qui attendit cinq ans avant de le discuter.

Brusquement, le 7 juillet 1932 (à la veille des élections législatives), sans nouvel examen, la loi fut votée après un rapport de M. le député Jennissen. Elle fut promulguée le 20 juillet suivant.

L'intention du législateur fut excellente. La loi devait remédier à certains abus flagrants de la puissance maritale et mieux adapter notre droit de famille aux exigences de la vie moderne.

Juridiquement, elle a modifié non seulement les rapports des conjoints entre eux, mais encore les relations de chacun des époux avec les tiers; socialement, elle a marqué une étape de l'émancipation féminine.

Mais cette loi du 20 juillet 1932, dont les femmes se sont réjouies pour sa tendance générale et ses réformes heureuses, est loin d'être à l'abri des critiques.

D'une part, la capacité reconnue à la femme mariée est manifestement insuffisante. D'autre part, nombre d'innovations excellentes de la loi de 1932 présentent des défauts et des lacunes qui en compromettent l'application.

En effet, notre législation est une des dernières à maintenir les principes napoléoniens de puissance maritale et d'incapacité de la femme mariée. Ces notions juridiques acceptables peut-être sous le Premier Empire, sont, actuellement, en contradiction absolue avec nos mœurs, avec notre organisa-

tion, avec les idées de M. Wittemans, mais, d'autre part, elle suggéra des modifications à la plupart des dispositions du chapitre VI.

Het ontwerp, uiteengezet in een verslag van de h. Godenir, Raadsheer bij het Hof van Beroep te Brussel, werd, uit naam der Regering, in de Senaat ter tafel gelegd op 29 Juli 1925 door de h. Tschoffen, toenmalig Minister van Justitie.

De Commissie van Justitie van de Senaat onderzocht andermaal het ontwerp. Haar voorzitter, de h. Senator Alexandre Braun, diende zijn verslag in op 16 April 1926.

De Senaat opende de debatten over het vraagstuk op 18 Januari 1927 en zette zijn arbeid voort in de loop van twaalf vergaderingen, die soms het toneel waren van heftige besprekingen.

Op 5 April keurde de Hoge Vergadering het nog geamendeerde ontwerp goed met 54 tegen 8 stemmen ; 44 leden onthielden zich.

Uit naam van de socialistische linkerzijde verklaarde Senator Deswarte :

« ...Het is ons onmogelijk onze goedkeuring te hechten aan het geheel van het nieuwe hoofdstuk van het Burgerlijk Wetboek betreffende de wederzijdse rechten en plichten van de echtgenoten, terwijl in dit hoofdstuk staat ingeschreven, als fundamentele plicht van de vrouw, de gehoorzaamheid aan haar man. »

Het wetsontwerp werd toen verwezen naar de Kamer, die vijf jaar wachtte vooraleer het te bespreken.

Plots, op 7 Juli 1932 (juist vóór de wetgevende verkiezing), zonder nieuw onderzoek, werd de wet goedgestemd op verslag van de h. Volksvertegenwoordiger Jennissen. Zij werd afgekondigd op 20 Juli daaropvolgend.

De bedoeling van de wetgever was uitstekend. De wet moest sommige schreeuwend misbruiken van de macht van de man verhelpen en ons gezinsrecht beter aanpassen aan de eisen van het moderne leven.

Juridisch heeft zij niet alleen de onderlinge betrekkingen van de echtgenoten gewijzigd, maar nog de betrekkingen van ieder der echtgenoten met derden; sociaal was zij een mijlpaal in de ontvoogding van de vrouw.

Maar deze wet van 20 Juli 1932, waarover de vrouwen zich hebben verheugd wegens haar algemene strekking en haar gelukkige hervormingen, is op verre na niet vrij van kritiek.

Aan de ene kant is de bekwaamheid, toegekend aan de gehuwde vrouw, klaarblijkelijk ontoereikend. Aan de andere kant bieden tal van uitstekende nieuwe bepalingen der wet van 1932 gebreken en leemten, die de toepassing ervan in gevaar brengen.

Immers, onze wetgeving is een der laatste om de Napoleontische beginselen betreffende de macht van de echtgenoot en de onbekwaamheid van de gehuwde vrouw te handhaven. Deze juridische begrippen, die misschien aanvaardbaar waren onder het Eerste Keizerrijk, zijn thans volstrekt in strijd met onze

tion sociale, avec la place conquise par les femmes dans notre vie économique.

Ce ne sont plus que des anachronismes, toujours gênants, souvent injustes, et parfois absurdes.

La nécessité d'une révision du Code civil se fait sentir avec une acuité particulière depuis la guerre. C'est pour répondre à ce besoin que M. le député Rey déposa, le 23 octobre 1945, une proposition de loi, contresignée par MM. Michel Devèze, Valère Tahon, Gaston Vande Wiele, Emile Deneef et Henri Heuse, et supprimant la puissance maritale et l'incapacité de la femme mariée.

Cette proposition fut renvoyée devant la Commission de la Justice, à la Chambre, et devint caduque, par la dissolution du Parlement, en janvier 1946.

Nous avons repris l'essentiel des propositions Wittemans et Rey, en les complétant, suivant les vœux de la Fédération Nationale des Femmes Libérales, et le programme de réformes adopté par le Conseil National du Parti Libéral.

Notre proposition tend principalement à supprimer la puissance maritale et l'incapacité de la femme mariée.

Accessoirement, elle apporte des modifications de détail aux réformes intéressantes de la loi de 1932, dans le but d'en faciliter l'application.

## II. — REMARQUES sur la suppression de la puissance maritale et l'incapacité de la femme mariée.

Sans doute n'est-il plus nécessaire de démontrer l'erreur à notre époque, des principes mêmes de la puissance maritale et de l'incapacité de la femme mariée.

Ils constituent, comme le faisait remarquer M. le député Rey, un défi à la justice et au bon sens.

La plupart des grandes nations ont adopté un droit familial consacrant entre les époux une égalité absolue (Etats-Unis d'Amérique, Grande-Bretagne, U.R.S.S., Suède, Norvège, Danemark, Finlande). D'autres pays, tout en abolissant le principe de la puissance maritale, et en reconnaissant à la femme mariée une entière capacité juridique, ont accordé au mari une certaine prééminence, en lui conférant le titre de « chef de famille » (voir lois françaises de 1938 et 1942, lois suisse, allemande et hollandaise).

Cette prééminence joue spécialement dans deux cas :

1° choix de la résidence;

2° possibilité de s'opposer à l'exercice par la femme, d'une profession.

Nos préférences. — et nous pensons qu'elles sont partagées par la majorité des femmes Belges — vont

zeden, met onze sociale inrichting, met de plaats door de vrouwen veroverd in ons economisch leven.

Het zijn thans nog alleen anachronismen die vaak hinderlijk, vaak onrechtvaardig en vaak bespottelijk zijn.

De noodzakelijkheid ener herziening van het Burgerlijk Wetboek doet zich bijzonder scherp gevoelen sedert de oorlog. Om aan deze behoefte te voldoen, heeft de h. volksvertegenwoordiger Rey op 23 October 1945 een wetsvoorstel, medeondertekend door de hh. Michel Devèze, Valère Tahon, Gaston Vande Wiele, Emile Deneef en Henri Heuse, ingediend tot afschaffing van de macht van de man en de onbekwaamheid van de gehuwde vrouw.

Dit voorstel werd verwezen naar de Commissie van Justitie van de Kamer en verviel ten gevolge van de ontbinding van het Parlement in Januari 1946.

Wij hebben de hoofdbepalingen der voorstellen Wittemans en Rey overgenomen, mits ze aan te vullen volgens de wensen van het Nationaal Verbond der Liberale Vrouwen, en volgens het programma van hervormingen, aangenomen door de Nationale Raad van de Liberale Partij.

Ons voorstel strekt er hoofdzakelijk toe de macht van de man en de onbekwaamheid van de gehuwde vrouw af te schaffen.

In bijkomende orde brengt zij kleine wijzigingen in de belangwekkende hervormingen der wet van 1932, ten einde de toepassing er van te vergemakkelijken.

## II. — OPMERKINGEN betreffende de afschaffing van de macht van de man en van de onbekwaamheid der gehuwde vrouw.

Ongetwijfeld is het niet meer nodig de dwaling op onze dagen aan te tonen, die besloten ligt in de beginselen zelf der macht van de man en der onbekwaamheid van de gehuwde vrouw.

Zij gaan, zoals volksvertegenwoordiger Rey deed opmerken, regelrecht in tegen het recht en het gezond verstand.

De meeste grote naties hebben een gezinsrecht aangenomen, dat tussen de echtgenoten een volstrekte gelijkheid bekrachtigt (Verenigde Staten van Amerika — Groot-Brittannië — U.S.S.R. — Zweden — Noorwegen — Denemarken — Finland). Andere landen, ofschoon zij het beginsel van de macht van de man afschaffen en aan de gehuwde vrouw een volledige juridische bekwaamheid erkennen, hebben aan de echtgenoot een zekere voorrang verleend door hem de titel « gezinshoofd » toe te kennen. (Zie de Franse wetten van 1938 en 1942, de Zwitserse, de Duitse en de Nederlandse wet.)

Deze voorrang komt vooral tot uiting in twee gevallen :

1° keuze van de verblijfplaats;

2° mogelijkheid zich te verzetten tegen de uitoefening door de vrouw van een beroep.

Onze voorkeur — en wij menen dat zij gedeeld wordt door de meerderheid der Belgische vrouwen

sans hésitation à la première formule, c'est-à-dire, à l'égalité absolue des conjoints devant la loi.

C'est dans ce sens que la présente proposition de loi a été rédigée.

A ceux qui craignent que l'égalité absolue des époux n'entraîne un affaiblissement des liens familiaux, nous répondrons tout d'abord que l'affection mutuelle et le respect des obligations du mariage ressortissent davantage du domaine moral que du domaine juridique; que l'article 213 du Code Civil, avec toute sa lapidaire rigueur, n'a jamais réussi à maintenir l'union dans un foyer où font défaut l'esprit de conciliation et le sens du devoir.

C'est par l'éducation de la jeunesse et non par un texte de loi qu'on luttera efficacement contre le relâchement des mœurs et l'abus du divorce.

Nous pensons, en outre, que mieux notre loi fondamentale sera adaptée à la situation réelle des femmes dans la société, plus volontiers celles-ci iront au mariage, et moins elles songeront à le rompre.

Il est symptomatique de constater que les divorces sont en majeure partie, demandés par des femmes.

Si, dans de nombreux cas, la rupture du lien conjugal est dû à des questions sentimentales, bien souvent aussi est-elle provoquée par des motifs d'ordre pécuniaire.

Que de fois; la femme n'est-elle pas acculée au divorce parce que son mari dilapide les biens de la communauté; parce qu'elle n'a aucun droit effectif sur son patrimoine propre; parce que la séparation de biens judiciaire est trop difficile à obtenir.

Enfin, l'exemple de nombreuses nations étrangères et spécialement de l'Angleterre, nous montre que l'égalité des époux est parfaitement compatible avec un grand respect de l'institution du mariage.

Bien plus, ce dernier cas nous prouve que peuvent co-exister sans heurts, une loi civile reconnaissant l'égalité absolue des époux, et une loi religieuse proclamant la prééminence du mari.

\* \* \*

Il va de soi qu'une fois admis le principe de la pleine capacité de la femme mariée, une loi devra modifier les dispositions dérivant du principe d'incapacité et éparses tant dans le Code Civil que dans les lois particulières.

Enfin, la réforme que nous proposons aux « Droits et devoirs respectifs des époux » (Chapitre VI, Titre V, Livre I<sup>er</sup>) doit être suivie à très bref délai, d'une refonte de notre Titre V, du Livre III, sur le « Contrat de mariage ».

— gaat zonder twijfel naar de eerste formule, namelijk naar de volstrekte gelijkheid der echtgenoten voor de wet.

Het is in deze zin dat dit wetsvoorstel werd opge maakt.

Aan wie vreest dat de volstrekte gelijkheid der echtgenoten zou aanleiding geven tot een verzwakking der gezinsbanden, antwoorden wij in de eerste plaats dat de wederkerige genegenheid en de eerbied voor de verplichtingen van het huwelijk veel meer afhangen van het zedelijk dan van het juridisch gebied; dat artikel 213 van het Burgerlijk Wetboek, met heel zijn lapidaire strengheid, er nooit in geslaagd is de eensgezindheid te handhaven in een gezin, waar de geest van verzoening en de geest van plicht ontbreken.

Het is door de opvoeding van de jeugd en niet door een wettekst dat men doeltreffend zal strijden tegen de verslapping van de zeden en tegen het misbruik van de echtscheiding.

Wij menen bovendien dat, hoe beter onze fundamentele wet zal worden aangepast aan de werkelijke toestand der vrouwen in de samenleving, des te grager deze zullen gaan naar het huwelijk en des te minder zij er zullen aan denken het te verbreken.

Het is merkwaardig vast te stellen dat de echtscheidingen grotendeels worden aangevraagd door vrouwen.

Zo in talrijke gevallen de verbreking van de huwelijksband te wijten is aan gevoelskwesaties, is zij ook vaak veroorzaakt door redenen van geldelijke aard.

Hoe dikwijls wordt de vrouw niet gedwongen tot echtscheiding omdat haar echtgenoot de goederen van de gemeenschap verkwist; omdat zij geen enkel daadwerkelijk recht op haar eigen patrimonium bezit; omdat de gerechtelijke scheiding van goederen al te moeilijk te verkrijgen is.

Ten slotte toont het voorbeeld van talrijke vreemde landen, en vooral van Engeland, ons aan dat de gelijkheid tussen de echtgenoten volkomen verenigbaar is met een grote eerbied voor de instelling van het huwelijk.

Meer nog, dit laatste geval bewijst ons dat een burgerlijke wet, waarbij de volstrekte gelijkheid tussen echtgenoten wordt erkend, en een godsdienstige wet, die de voorrang van de echtgenoot huldigt, zonder stoornis kunnen samengaan.

\* \* \*

Het spreekt vanzelf dat, eens het beginsel der volledige bekwaamheid van de gehuwde vrouw aangenomen, een wet de bepalingen zal moeten wijzigen welke voortvloeien uit het beginsel van de onbekwaamheid, en die verspreid zijn zowel over het Burgerlijk Wetboek als over de particuliere wetten.

Ten slotte moet de hervorming, die wij voorstellen aan de « Wederzijdse rechten en plichten der echtgenoten » (Hoofdstuk VI, Titel V, Boek I), eerlang gevolgd worden door een herziening van Titel V van Boek III, over het « Huwelijkscontract ».

C'est là condition nécessaire à l'existence d'un droit de famille logique et harmonieux.

La Commission de législation est d'ailleurs saisie de la question depuis fort longtemps.

Signalons à ce propos, que nous suggérons le remplacement de notre régime de communauté légale par des dispositions inspirées de la loi suédoise de 1920, c'est-à-dire combinant les avantages de la communauté et de la séparation de biens, sans présenter les inconvénients inhérents à l'une ou l'autre de ces formules prises isolément.

Mais, en considération des lenteurs des travaux législatifs et en dépit d'inconvénients indéniables, il nous a paru nécessaire de modifier le Chapitre VI du Titre V du Livre I<sup>er</sup>, sans attendre la mise au point des nouvelles dispositions sur le contrat de mariage.

### III. — REMARQUES sur la proposition d'amendements destinés à faciliter l'application des réformes promulguées le 20 juillet 1932.

#### 1. Article 214b :

« Chaque époux contribue aux charges du ménage selon ses facultés et son état ».

« A défaut par l'un des époux de satisfaire à cette obligation, l'autre époux peut, sans préjudice aux droits des tiers, se faire autoriser par le Juge de Paix du dernier domicile conjugal à percevoir, à l'exclusion de son conjoint, les revenus, les créances et les produits du travail de celui-ci, dans les conditions et à concurrence d'une somme à déterminer par le juge. »

Il résulte des travaux parlementaires que par ces mots « dernier domicile conjugal », il faut entendre le dernier domicile commun.

Malheureusement, comme les mots dont se sert la loi manquent de netteté, des interprétations différentes ont pris naissance. La jurisprudence n'est pas fixée. Il y aurait lieu, croyons-nous, de traduire avec plus de clarté la pensée du législateur et de remplacer les mots « dernier domicile conjugal » par : « dernier domicile commun ».

#### 2. Article 214j :

« Si l'un des époux manque gravement à ses devoirs, le Président du Tribunal de Première Instance du dernier domicile conjugal ordonnera les mesures urgentes et provisoires qu'exige l'intérêt de l'autre époux et des enfants. Il pourra notamment interdire l'aliénation des biens mobiliers ou immobiliers des époux et le déplacement des meubles, sauf à spécifier ceux dont il attribuerait la libre disposition à l'un ou l'autre d'entre eux. »

Dit is de onontbeerlijke voorwaarde voor het bestaan van een logisch en harmonisch gezinsrecht.

Trouwens, het vraagstuk is sedert vrij lang ahangig bij de Commissie voor Wetgeving.

Wijzen wij er in dit verband op dat wij voorstellen ons regime van wettelijke gemeenschap te vervangen door bepalingen, ingegeven door de Zweedse wet van 1920, namelijk door samenvoeging van de voordelen der gemeenschap en der scheiding van goederen, zonder de nadelen te bieden die verbonden zijn aan een of andere van deze afzonderlijk genomen formules.

Maar, ten aanzien van de traagheid der wetgevende werkzaamheden en spijt onloochenbare bezwaren, bleek het ons nodig hoofdstuk VI van Titel V van Boek I te wijzigen, zonder te wachten op de bijwerking der nieuwe bepalingen betreffende het huwelijkscontract.

### III. — OPMERKINGEN over het voorstel van amendementen bestemd om de toepassing der op 20 Juli 1932 afgekondigde hervormingen te vergemakkelijken.

#### 1. Artikel 214b :

« Elke echtgenoot draagt bij in de behoeften van het huishouden volgens zijn vermogen en zijn staat.

» Voldoet een der echtgenoten niet aan deze verplichting, dan kan de andere echtgenoot, onverminderd de rechten van derden, zich door de vrederechter van de laatste echtelijke woonplaats machtiging laten verlenen om, bij uitsluiting van de eerstbedoelde echtgenoot, de inkomsten, de schuldverdringen en de opbrengsten van diens arbeid in ontvangst te nemen, in de voorwaarden en tot beloop van een bedrag, door de vrederechter te bepalen. »

Uit de parlementaire werkzaamheden blijkt dat onder de woorden « laatste echtelijke woonplaats » dient verstaan « de laatste gemeenschappelijke woonplaats ».

Ongelukkig, daar het aan de woorden, waarvan de wet zich bedient, aan duidelijkheid ontbreekt, zijn verschillende interpretaties ontstaan. De rechtspraak is niet gevestigd. Naar wij menen, zou de opvatting van de wetgever duidelijker dienen tot uiting gebracht en zouden de woorden « laatste echtelijke woonplaats » dienen vervangen door « laatste gemeenschappelijke woonplaats ».

#### 2. Artikel 214j :

« Verzuimt een der echtgenoten grotelijks zijn plichten, dan gelast de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg der laatste echtelijke woonplaats de door het belang van de andere echtgenoot en van de kinderen vereiste spoedeisende en voorlopige maatregelen. Onder meer kan hij de vervreemding van de roerende of onroerende goederen der echtgenoten verbieden, alsmede de verplaatsing van het mobiliair, behoudens nadere bepaling van die waarover hij aan de ene of de andere echtgenoot de vrije beschikking zou toekennen. »

« L'ordonnance rendue en vertu des pouvoirs conférés dans l'alinéa précédent sera, à la diligence de l'époux qui l'aura obtenue, transmise par extrait dans le mois de sa date au greffe du même tribunal pour y être transcrite dans un registre tenu à cet effet.

Par suite d'une erreur, le deuxième alinéa de cet article n'a reçu que l'approbation de la Chambre des Représentants.

Le Sénat en effet, avait adopté le texte ci-dessous auquel nous donnons la préférence :

« L'ordonnance rendue en vertu des pouvoirs conférés par l'alinéa précédent sera, à la diligence de l'époux qui l'aura obtenue, transmise par extrait dans la huitaine de sa date au greffe du même tribunal, pour y être transcrite dans un registre tenu à cet effet. »

### 3. Articles 224a à 224f :

Les articles 224a à 224f du Code Civil instituent en faveur des femmes qui exercent une profession distincte de celle de leur mari, des biens réservés. Ces dispositions doivent être maintenues, même en cas de suppression de l'incapacité de la femme mariée. Elles sont indispensables en effet, tant que subsiste notre régime de communauté légale; elles seront vraisemblablement encore nécessaires après la modification du Titre V du Livre III du Code Civil, dans tous les cas de communauté contractuelle.

Mais ces dispositions si utiles, sont d'une application difficile parce que leur rédaction laisse parfois à désirer.

Ainsi les biens réservés de la femme sont constitués par les produits de son travail, les économies qu'elle réalise sur ses gains, les indemnités qu'elle peut toucher à la suite d'un accident qui la prive d'un gain professionnel et enfin, par les quelques objets qui sont à son usage personnel.

En principe, la femme peut en toute liberté toucher son salaire, le dépenser ou le capitaliser; placer ses économies en valeurs mobilières ou immobilières; administrer ses biens réservés ou en disposer à son gré. Jusque là c'est parfait. Malheureusement, le législateur a mis à l'activité de la femme des conditions telles que les dispositions légales sont pratiquement inapplicables.

Il faut tout d'abord que la femme administre et dispose de ses biens « dans l'intérêt du ménage » (article 224b).

L'intérêt du ménage est une chose très difficile à apprécier, et que, de plus, chacun peut juger à un point de vue personnel.

Comment saura-t-on que la femme agit réellement dans l'intérêt du ménage? A qui incombera la tâche

« Het bevelschrift, genomen krachtens de bij voorgaand lid verleende volmacht, wordt, op aanzoek van de echtgenoot die het heeft verkregen, binnen een maand na zijn datum bij uittreksel overgemaakt aan de griffie derzelfde rechtbank om aldaar te worden overgeschreven in een daartoe gehouden register ».

Tengevolge van een vergissing werd de tweede alinea van dit artikel enkel goedgekeurd door de Kamer der Volksvertegenwoordigers.

Immers, de Senaat had onderstaande tekst aangenomen, waaraan wij de voorkeur verlenen :

« Het bevelschrift, genomen krachtens de bij voorgaand lid verleende volmacht, wordt, op aanzoek van de echtgenoot die het heeft verkregen, binnen acht dagen na zijn datum bij uittreksel overgemaakt aan de griffie derzelfde rechtbank om aldaar te worden overgeschreven in een daartoe gehouden register. »

### 3. Artikelen 224a tot 224f :

De artikelen 224a tot 224f van het Burgerlijk Wetboek voorzien voorbehouden goederen ten bate van de vrouwen die een van het beroep van haar man onderscheiden beroep uitoefenen. Deze bepalingen moeten worden gehandhaafd zelfs in geval van afschaffing der onbekwaamheid van de gehuwde vrouw. Zij zijn inderdaad onontbeerlijk zolang ons regime van wettelijke gemeenschap blijft bestaan; zij zullen vermoedelijk nog nodig zijn na de wijziging van titel V van boek III van het Burgerlijk Wetboek in al de gevallen van contractuele gemeenschap.

Maar deze zo nuttige bepalingen zijn moeilijk toepasselijk omdat hun redactie soms te wensen overlaat.

Aldus worden de voorbehouden goederen van de vrouw gevormd door de opbrengst van haar arbeid, het daarvan voorkomend spaargeld, de vergoedingen die haar toekomen uit hoofde van een ongeval dat haar berooft van beroepsinkomsten, en ten slotte door de enkele voorwerpen die dienen voor haar persoonlijk gebruik.

In beginsel mag de vrouw in volle vrijheid haar loon trekken, het uitgeven of het sparen; haar spaargeld beleggen in roerende of onroerende waarden; haar voorbehouden goederen beheren of er over beschikken naar goeddunken. Tot daar is alles volmaakt. Ongelukkig heeft de wetgever voor de bedrijvigheid van de vrouw dusdanige voorwaarden vastgesteld, dat de wettelijke bepalingen practisch niet toepasselijk zijn.

Het is vooreerst nodig dat de vrouw haar goederen beheert en erover beschikt « in het belang van het gezin » (art. 224 b).

Het belang van het gezin is zeer moeilijk te beoordelen en bovendien kan iedereen daarover oordelen volgens een persoonlijk standpunt.

Hoe zou men weten dat de vrouw werkelijk handelt in het belang van het gezin? Op wie zal de

délicate de déterminer cet intérêt; à la femme? au mari? aux tiers?

Si c'est la femme qui reste juge de l'intérêt du ménage, la restriction est absolument inutile.

Si c'est au mari que le législateur a voulu conférer ce pouvoir d'appréciation, il est aisé de comprendre que les droits accordés à la femme seront purement illusoires. En effet, ils dépendront de la bonne volonté de l'époux.

Le législateur aurait-il voulu laisser aux tiers le soin d'évaluer « l'intérêt du ménage »? Cela nous paraît peu probable, car il est évident que dans de pareilles conditions, les tiers, peu soucieux d'engager leur responsabilité, se refuseraient à traiter. On voit que cette condition, d'apparence raisonnable, mise à l'activité de la femme doit ou paralyser complètement son action, ou constituer un danger pour les tiers, ou demeurer sans utilité.

De plus, les termes « biens acquis ainsi » qui figurent au dernier alinéa de l'article 224b manquent de précision, et ont déjà provoqué des interprétations contradictoires.

Enfin, avant de pouvoir disposer de biens réservés, la femme a des preuves à faire. Elle doit établir qu'elle exerce une profession séparée, chose qui ne soulève point trop de difficultés. Mais elle doit encore, d'après la loi, prouver que les valeurs dont elle veut disposer proviennent effectivement de son travail. C'est là une preuve qui, matériellement, est tout à fait impossible à faire. Cette exigence légale rend toute la réforme inopérante.

M. le sénateur Braun, rapporteur de la loi au Sénat, le reconnut en termes formels dans son rapport déposé le 16 avril 1926.

Au cours des débats, M. le sénateur Braun proposa l'introduction dans notre loi de la disposition suivante inspirée de la législation française (loi du 13 juillet 1907) :

« La validité des actes faits par la femme sera subordonnée à la seule justification faite par un acte de notoriété ou par tout autre moyen qu'elle exerce une profession distincte de celle de son mari. La responsabilité des tiers avec lesquels elle a traité sans fraude en leur fournissant cette justification, n'est pas engagée ».

Par suite d'un oubli malheureux, cette disposition ne fut pas votée.

Il y a là une lacune qu'il est nécessaire de combler de toute urgence.

Nous estimons en conséquence :

1<sup>o</sup> qu'il y a lieu de supprimer dans l'article 224b les mots suivants : « dans l'intérêt du ménage ou pour l'établissement des enfants communs ».

kiese taak rusten dit belang vast te stellen : op de vrouw? op de man? op derden?

Indien het de vrouw is, die moet oordelen over het belang van het gezin, dan is de beperking volstrekt overbodig.

Is het aan de echtgenoot dat de wetgever dit recht van beoordeling heeft willen toekennen, dan is het gemakkelijk te begrijpen dat de aan de vrouw verleende rechten louter denkbeeldig zullen zijn. Immers, zij zullen afhangen van de goede wil van de echtgenoot.

Zou de wetgever aan derden de zorg om « het belang van het gezin » te schatten hebben willen overlaten? Dit lijkt ons weinig waarschijnlijk omdat het klaar is, dat in dusdanige voorwaarden, derden, weinig geneigd hun verantwoordelijkheid in het gedrang te brengen, zullen weigeren te onderhandelen. Men ziet dat deze in schijn redelijke voorwaarde, die is gesteld voor de vrouw, ofwel haar actie volledig moet verlammen, of een gevaar betekenen voor derden of zonder nut blijven.

Bovendien mangelen de woorden « aldus verkregen goederen », die voorkomen in de laatste alinea van artikel 224b, aan nauwkeurigheid en hebben zij reeds aanleiding gegeven tot tegenstrijdige interpretaties.

Ten slotte, vooraleer te mogen beschikken over voorbehouden goederen, moet de vrouw bewijzen leveren. Zij moet bewijzen dat zij een afzonderlijk beroep uitoefent, iets wat niet te veel moeilijkheden oplevert. Maar zij moet nog volgens de wet bewijzen dat de waarden waarover zij wil beschikken, daadwerkelijk voortkomen van haar arbeid. Dit is een bewijs dat stoffelijk volkomen onmogelijk te leveren is. Deze wettelijke eis maakt heel de hervorming ondoeltreffend.

Senator Braun, verslaggever der wet in de Senaat, erkende dit in uitdrukkelijke bewoordingen in zijn verslag dat werd ingediend op 16 April 1926.

In de loop der debatten, stelde senator Braun voor in onze wet de volgende bepaling in te lassen die werd ingegeven door de Franse wetgeving (wet van 13 Juli 1907) :

« De rechtsgeldigheid van de handelingen door de vrouw verricht wordt enkel afhankelijk gesteld van het bewijs, door middel van een akte van bekendheid of door elk ander middel, dat zij een beroep uitoefent dat onderscheiden is van het beroep van haar man. De derden waarmede zij zonder bedrog een overeenkomst sloot, mits hun dit bewijs te leveren, zijn niet verantwoordelijk. »

Tengevolge van een jammerlijke vergetelheid werd deze bepaling niet goedgekeurd.

Dit is een leemte welke noodzakelijk hoogdringend dient aangevuld.

Wij oordelen derhalve :

1<sup>o</sup> dat in artikel 224b de volgende woorden « in het belang van het gezin of voor de instelling der gemeenschappelijke kinderen » dienen weg te vallen;

2<sup>o</sup> que dans le dernier alinéa de l'article 224b, les mots « biens acquis ainsi » devraient être supprimés et la disposition rédigée comme suit :

« Elle peut, sans l'autorisation de son mari' hypothéquer ou aliéner à titre onéreux ses biens réservés ou en disposer à titre gratuit. »

3<sup>o</sup> que pour exonérer la femme mariée du fardeau d'une preuve impossible à apporter, il y aurait lieu de remplacer le premier alinéa de l'article 224e par la disposition proposée par M. le sénateur Braun (disposition qui figure à l'article 1<sup>er</sup> de la loi française du 13 juillet 1907), soit :

« La validité des actes faits par la femme sera subordonnée à sa seule justification faite par un acte de notoriété ou par tout autre moyen qu'elle exerce une profession distincte de celle de son mari. La responsabilité des tiers avec lesquels elle a traité sans fraude en leur fournissant cette justification, n'est pas engagée. »

G. CISELET.

2<sup>o</sup> dat in de laatste alinea van artikel 224b de woorden « aldus verkregen goederen » zouden dienen weg te vallen en dat de bepaling zou dienen te luiden als volgt :

« Zij mag zonder toestemming van haar man haar voorbehouden goederen verpanden of onder een bezwarende titel vervreemden of daarover kosteloos beschikken. »;

3<sup>o</sup> dat, om de gehuwde vrouw te ontlasten van een moeilijk te leveren bewijs, de eerste alinea van artikel 224e zou dienen vervangen door de bepaling voorgesteld door Senator Braun (bepaling die voorkomt in het eerste artikel der Franse wet van 13 Juli 1907) en die luidt als volgt :

« De rechtsgeldigheid van de handelingen door de vrouw verricht wordt enkel afhankelijk gesteld van het bewijs, door middel van een akte van bekendheid of door elk ander middel, dat zij een beroep uitoefent dat onderscheiden is van het beroep van haar man. De derden waarmede zij zonder bedrog een overeenkomst sloot, mits hun dit bewijs te leveren, zijn niet verantwoordelijk. »

**Proposition de loi modifiant le chapitre VI du Titre V du Livre I<sup>er</sup> du Code Civil sur « Les droits et devoirs respectifs des époux ».**

**ARTICLE PREMIER.**

L'article 213a est abrogé.

**ART. 2.**

L'article 214a est abrogé et remplacé par la disposition suivante :

« Les époux choisissent de commun accord le domicile conjugal. Celui des conjoints qui, par caprice, mauvais vouloir ou abus d'autorité, rendrait le choix de ce domicile commun impossible, perdrait le bénéfice des dispositions de l'article 214b du Code Civil. »

**ART. 3.**

A l'alinéa 2 de l'article 214b, les termes « domicile conjugal » sont remplacés par « dernier domicile commun ».

**ART. 4.**

L'alinéa 2 de l'article 214j est abrogé et remplacé par la disposition suivante :

« L'ordonnance rendue en vertu des pouvoirs conférés par les chapitres précédents sera à la diligence de l'époux qui l'aura obtenue, transmise par extrait dans la huitaine de sa date au greffe du même tribunal pour y être inscrite dans un registre tenu à cet effet. »

**ART. 5.**

Les articles 215 à 220 inclus sont abrogés et remplacés par les dispositions suivantes :

« La femme mariée a le plein exercice de sa capacité civile, sauf en ce qui concerne les biens dont elle n'a pas l'administration en vertu de son régime matrimonial.

» Sa capacité est illimitée : 1) si le mari est mineur, absent, interdit, sous conseil judiciaire ou placé dans un établissement d'aliénés; 2) s'il a été condamné à une peine criminelle, encore qu'elle n'ait été prononcée que comme contumace, pendant la durée de cette peine. »

**Wetsvoorstel tot wijziging van hoofdstuk VI van titel V van boek I van het Burgerlijk Wetboek over « de wederzijdse rechten en plichten van de echtgenoten ».**

**EERSTE ARTIKEL.**

Artikel 213a wordt ingetrokken.

**ART. 2.**

Artikel 214a wordt ingetrokken en vervangen door de volgende bepaling :

« De echtgenoten kiezen in gemeen overleg de echtelijke woonplaats. De echtgenoot die, uit gril, slechte wil of misbruik van gezag, de keuze van deze gemeenschappelijke woonplaats mocht onmogelijk maken, verliest het voordeel der bepalingen van artikel 214b van het Burgerlijk Wetboek ».

**ART. 3.**

In lid 2 van artikel 214b worden de woorden « laatste echtelijke woonplaats » vervangen door « laatste gemeenschappelijke woonplaats ».

**ART. 4.**

Lid 2 van artikel 214j wordt ingetrokken en vervangen door de volgende bepaling :

« Het bevelschrift genomen krachtens de bij voorgaande hoofdstukken verleende volmacht wordt, op aanzoek van de echtgenoot die het heeft verkregen, binnen acht dagen na zijn datum, bij uittreksel overgemaakt aan de griffie derzelfde rechtbank om aldaar te worden overgeschreven in een daartoe gehouden register. »

**ART. 5.**

De artikelen 215 tot en met 220 worden ingetrokken en vervangen door de volgende bepalingen :

« De gehuwde vrouw heeft de volledige uitoefening van haar burgerlijke bekwaamheid, behoudens wat betreft de goederen waarvan zij het beheer niet heeft krachtens haar huwelijkse voorwaarden.

» Haar bekwaamheid is onbeperkt : 1) indien de echtgenoot minderjarig, afwezig, onmondig verklaard, onder gerechtelijke raadsman gesteld of in een krankzinnigengesticht geplaatst is; 2) wanneer hij tot een criminele straf veroordeeld is geworden, zelfs als die straf slechts bij wederspanningheid aan de wet uitgesproken werd, gedurende de straftijd ».

ART. 6.

L'article 221 est supprimé et remplacé par les dispositions suivantes :

« Quel que soit le régime matrimonial, chaque époux peut, durant le mariage, donner à son conjoint l'autorisation générale de procéder à tous les actes qu'il pourrait accomplir lui-même ou pour lesquels son autorisation est nécessaire. Cette autorisation est toujours révocable. »

ART. 7.

Les articles 222, 223a à 223d inclus, sont abrogés et remplacés par les dispositions suivantes :

« La femme peut librement exercer une profession, une industrie ou un commerce. »

ART. 8.

L'alinéa 1 de l'article 224e est abrogé et remplacé par les dispositions suivantes :

« La validité des actes faits par la femme sera subordonnée à sa seule justification faite par un acte de notoriété ou par tout autre moyen qu'elle exerce une profession distincte de celle de son mari. La responsabilité des tiers avec lesquels elle a traité sans fraude en leur fournissant cette justification, n'est pas engagée. »

ART. 9.

Les articles 224g à 226bis inclus sont abrogés.

G. CISELET,  
R. CATTEAU,  
R. MOTZ.

ART. 6.

Artikel 221 wordt ingetrokken en vervangen door de volgende bepalingen :

« Welke ook de huwelijkse voorwaarden zijn, kan iedere echtgenoot, staande het huwelijk, aan zijn mede-echtgenoot algemene machtiging geven om al de handelingen te verrichten die hij zelf zou kunnen verrichten of waarvoor zijn toelating nodig is. Deze toelating is steeds vatbaar voor intrekking. »

ART. 7.

De artikelen 222, 223a tot en met 223d worden ingetrokken en vervangen door de volgende bepalingen :

« De vrouw kan vrij een beroep, een nijverheids- of handelsbedrijf uitoefenen. »

ART. 8.

Lid 1 van artikel 224e wordt ingetrokken en vervangen door de volgende bepalingen :

« De rechtsgeldigheid van de handelingen door de vrouw verricht wordt enkel afhankelijk gesteld van het bewijs, door middel van een akte van bekendheid of door elk ander middel, dat zij een beroep uitoefent dat onderscheiden is van het beroep van haar man. De derden waarmee zij zonder bedrog een overeenkomst sloot, mits hun dit bewijs te leveren, zijn niet verantwoordelijk. »

ART. 9.

De artikelen 224g tot en met 226bis worden ingetrokken.